

7. OBYVATELSTVO PRAHY A SUBURBANIZACE

7.1 Procesy vývoje postsocialistického města v současnosti

Náměty otázek a úkolů v této kapitole sledují hlubší pochopení následující teze: Město je složeno z historicky utvářených růstových zón, které mají v terénu jasně rozeznatelné fyzické hranice. V těchto zónách se v současnosti uplatňují rozdílné procesy přetvářející fyzické i sociální prostředí metropole.

Poznámky k otázkám a úkolům

Úkol č. 1: Model rozděluje město do čtyř koncentrických zón. První představuje historické město vzniklé v období středověku s Malou Stranou, Hradčany a Starým Městem, Novým Městem, Josefovem a Vyšehradem. Pro vnitřní město jsou charakteristická bývalá průmyslová a rezidenční předměstí s dělnickým i úřednickým bydlením (například Karlín, Smíchov, Vinohrady nebo Žižkov). Vnější město vzniklo v období socialismu a plnilo většinou rezidenční funkci s lokalizací panelových sídlišť, ale také nových průmyslových zón. Zázemí města lze rozdělit na vnitřní část uvnitř administrativní hranice města a obce v okolních okresech s výraznějším rozvojem po Sametové revoluci ve formě satelitního bydlení a komerčního rozvoje logistiky, obchodu i zábavy.

Úkol č. 2: Úloha je zaměřena na procesy a vlastnosti městského centra a vnitřního města. *Komerencializace*, tedy vyšší uplatňování komerčních funkcí, vytváří tlak na ostatní funkce lokalizované v městském centru v období socialismu. *Gentrifikace*, tedy příliv skupin zvaných „singles“, yuppies, DINKY apod., zvyšuje nájem a bývá často vnímána jako hrozba pro identitu a historii místa. Nabízí se diskutovat teorii renty a její závislosti na dostupnosti do centra – nákladech na dopravu a další lokalizační faktory, schopnost různých funkcí produkovat hodnotu na m² či lokalizaci zlatnictví, právních firem a cestovních kanceláří na jedné straně a logistiky, zemědělství a průmyslu na straně druhé. Na internetu můžete porovnat ceny bytů na Starém Městě, v Karlínu, na Jižním Městě a v Kolovratech nebo v jiných čtvrtích jednotlivých zón města.

Úkol č. 3: Restituční a privatizační procesy významně ovlivnily transformaci Prahy a ostatních českých měst. V centru a vnitřním městě byly navraceny původním majitelům nájemní domy, zatímco rodinné domy zůstaly v průběhu socialismu v soukromém vlastnictví. Restituce půdy nastartovala trh s pozemky. Malá privatizace, tedy prodej malých provozoven v aukcích na počátku 90. let 20. století, prakticky ze dne na den transformovala a revitalizovala parter ulic ve vnitřních částech města. Privatizace domovního fondu na sídlištích je závislá na politice jednotlivých městských částí. Nájemníci mají předkupní právo k obývaným bytům.

Úkol č. 4: *Greenfield development*, tedy výstavba na zelené louce, v polích, klade vysoké nároky na vybudování nové dopravní a technické infrastruktury, často zabírá kvalitní zemědělskou půdu, kterou můžeme chápat jako nevratný proces a vyčerpání neobnovitelného zdroje. Plánovací politika vyspělých států tak v současnosti podporuje revitalizaci starých nebo opuštěných areálů – *brownfields*. Tím se brání rozlézání města ve formě *urban sprawl*, tedy neřízenému suburbánnímu rozvoji na volných plochách mimo město. Ve Spojených státech je podporována tzv. *urbanizace suburbií*, kdy se vytvářejí okrajová města (*edge cities*). Zde již

nedominuje rezidenční funkce, ale převažují pracovní místa nad postelemi (*jobs over beds*) a vzniká nový typ sídelních útvarů v zázemí města.

Základní představu o vývoji obyvatelstva a jeho prostorové distribuci v posledních desetiletích podává porovnání hustot zalidnění v jednotlivých čtvrtích (viz Obr. 13 a Obr. 14)

Obr. 13 – Hustota zalidnění katastrálních území Prahy v roce 1980

Zdroj: Český statistický úřad (2009)

Obr. 14 – Hustota zalidnění katastrálních území Prahy v roce 2007

Zdroj: Český statistický úřad (2009)

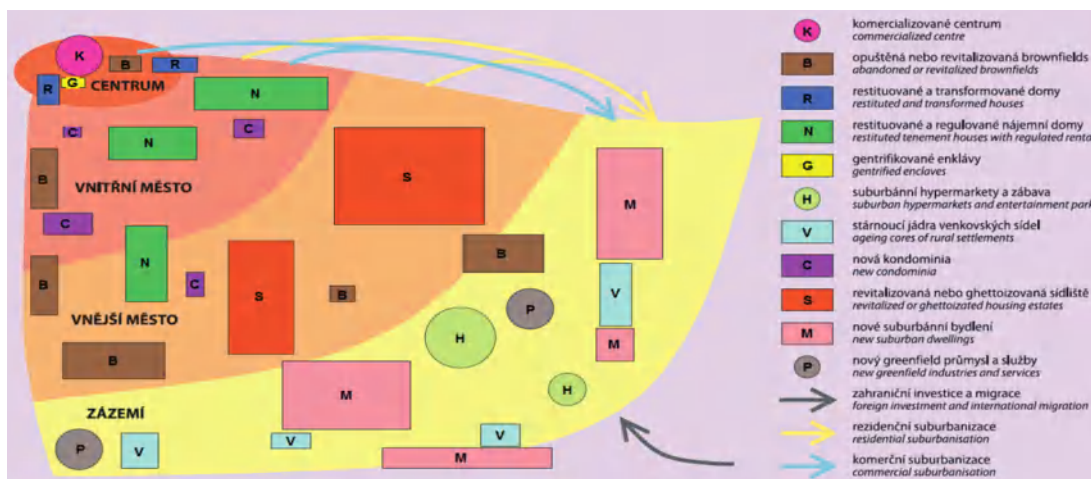
Literatura a zdroje dat:

OUŘEDNÍČEK, M. (2009): In: Atlas krajiny České republiky. Ministerstvo životního prostředí ČR, Praha.

OUŘEDNÍČEK, M. a kol. (2008): Suburbanizace.cz. UK v Praze, PŘF, Praha, 96 s.

7.2 Pracovní list – Procesy vývoje postsocialistického města v současnosti

Město je složeno z historicky utvářených růstových zón, které mají v terénu jasně rozeznatelné fyzické hranice. Například hranice mezi historickým centrem a vnitřním městem jsou na několika místech Prahy viditelné jako zbytky opevnění nebo staveb vzniklých na jejich místech – severojižní magistrála. Vnitřní město lze zhruba ztotožnit s hranicemi Velké Prahy z roku 1920 a vnější město je charakteristické zástavbou panelových sídlišť, která tvoří ucelené kompaktní město, za jehož hranicí je periferie nebo zázemí města. V těchto zónách se v současnosti uplatňují rozdílné procesy přetvářející fyzické i sociální prostředí metropole.

Obr. 15 – Model vývoje postsocialistického města

Zdroj: Ouředníček (2009)

Úkol č. 1: S využitím modelu na Obr. 15 určete, které části Prahy se vyvíjely v jednotlivých historických etapách. Pokuste se vyjmenovat alespoň některé pražské čtvrti patřící do jednotlivých zón nebo typický druh zástavby a charakteristické funkce pro čtyři vymezené zóny města.

Úkol č. 2: Z Obr. 15 vyčtěte procesy, které mění v současnosti dvě centrální zóny Prahy. Dokážete popsat dopady komercializace a vysvětlit co znamená gentrifikace centra a vnitřního města? Odhadněte, jak se mění cena nájmu, pozemků a budov ve čtvrtích směrem od centra k okrajům. Zdůvodněte, proč je centrum města dražší než vzdálenější části města.

Úkol č. 3: Jaké druhy privatizačních procesů znáte? Vysvětlete rozdíl mezi restitucí a privatizací. V čem spočívala tzv. malá privatizace a jak poznamenala fyzické prostředí města. Které dva druhy restituce významně ovlivnily trh s bydlením ve velkých městech? Které druhy bydlení byly v období socialismu znárodněny a které zůstaly v soukromém vlastnictví? Které části města vznikly v období kapitalismu a socialismu? Jakým způsobem dochází k privatizaci domovního fondu na sídlištích?

Úkol č. 4: Pokuste se vysvětlit termíny greenfield a brownfield development. Který typ výstavby je šetrnější k prostoru města? Vyhledejte ve slovníku na webovém portálu www.suburbanizace.cz pojmy urban sprawl a edge city a pokuste se popsat negativní aspekty neregulovaného rozvoje nové výstavby v zázemí města.

7.3 Věková struktura obyvatelstva vybraných městských částí Prahy

Prostředí města je výrazně členěno a vyznačuje se odlišnou strukturou (složením) obyvatelstva podle demografických, sociálních a stále více i podle etnických znaků. Za základní prvek sociálně prostorové diferenciace lze stále považovat věkovou strukturu obyvatelstva. Na obrázcích A, B a C je zobrazena věková struktura obyvatelstva tří pražských městských částí z roku 2008. Věková struktura v sobě obsahuje informace o populačním vývoji území v posledních desetiletích. Období zvýšené výstavby je typické přistěhováním mladších ročníků a následné zvýšení porodnosti místní (lokální) populace. Série nápopověd by měla vést k poznání konkrétních městských částí zobrazených v grafech, ale také k pochopení souvislostí demografického vývoje, významu funkce bydlení a migrace pro různé typy území ve městě.

Poznámky k otázkám a úkolům

Úkol č. 1: Vysvětlete studentům pojem nadúmrtnost mužů, důvody zvýšené úmrtnosti chlapců v pubertě, ve vyšších letech života. Uveďte obecnou demografickou zákonitost 106 narozených chlapců na 100 dívek. Zdůvodněte vliv skladby pracovních příležitostí pro muže a ženy například v městech zaměřených na průmysl nebo na služby. Rozeberte se studenty termín střední délka života, a jak se odráží vyšší věk dožití u nejstarších věkových kategorií v grafu.

Úkol č. 2: Vysvětlete studentům zákonitosti životního cyklu a pojem rezidenčních drah. Nové bydlení hraje zásadní úlohu v utváření demografické a sociální struktury obyvatelstva v území. Nově osídlené lokality procházejí vlivem stárnutí populace stádii svého vývoje od osídlení mladými rodinami s dětmi, přes stárnutí a postupné posouvání věkových kategorií dětí i rodičů až do věku odchodu dětí z domova – *generace empty nesters*. Tato fáze rodinného cyklu způsobuje velké změny v demografické struktuře lokality. **Graf A** zobrazuje věkovou strukturu Jižního Města, které postupně stárne, s výrazným zastoupením první generace rodičů (Husákových dětí), jejich dětí a nízkým zastoupením nejvyšších věkových kategorií. **Graf B** zobrazuje věkovou strukturu městské části Prahy 1 s relativně velmi vysokým zastoupením staršího obyvatelstva a s velkým podílem osob v produktivním věku. V této kategorii nejsou vidět typické znaky nové výstavby, která by výrazně navyšovala některou z generací. Struktura populace spíše odráží obecné trendy ve vývoji celé Prahy. **Graf C** zobrazuje městskou část na periferii Prahy Újezd se dvěma jádry – starou vesnicí se starším obyvatelstvem a lokalitu nové výstavby, kam se na přelomu 90. let stěhovaly mladé domácnosti do nových rodinných domů.

Úkol č. 3: Použijte mapu velkého měřítka nebo nástěnný plán Prahy. Vyzvěte studenty ke stručné charakteristice jednotlivých čtvrtí města. Pokuste se porovnat a vysvětlit, jaký je účel katastrálních území (čtvrti města, evidence nemovitostí, orientace ve městě) a městských částí (samosprávné jednotky, do kterých mohou Pražané volit). Rozeberte se studenty vliv stárnutí lokální populace (například pro sídliště) na měnící se kupní sílu obyvatelstva, proměnu sociálních zařízení (jesle, školky, školy, domovy pro seniory). Vysvětlete vzájemnou soutěž jednotlivých funkcí v odlišných částech města – tlak komerční funkce na obytnou, rozšiřování městského centra, vliv bytové výstavby na následnou migraci obyvatelstva a proměnu demografické a sociální struktury obyvatelstva.

7.4 Pracovní list – Věková struktura obyvatelstva vybraných městských částí Prahy

Věková struktura v sobě obsahuje informace o populačním vývoji území v posledních desetiletích. Dokážete pomocí nápověd poznat konkrétní městské části zobrazené v grafech?

Otázky a úkoly

Úkol č. 1

Grafy popisují strukturu podle pohlaví a pětiletých věkových kategorií. Všimněte si, ve kterých věkových skupinách převažují muži a ve kterých ženy. Co je příčinou změny v zastoupení mužů a žen v grafech jednotlivých městských částí?

Úkol č. 2

Grafy popisují centrum města, panelové sídliště vzniklé v 70. letech 20. století a nové suburbium na okraji města, které je tvořené starší zástavbou a zcela novou subúrbánní výstavbou. Možná, že již na základě těchto informací odhadnete, který graf přísluší ke které části města.

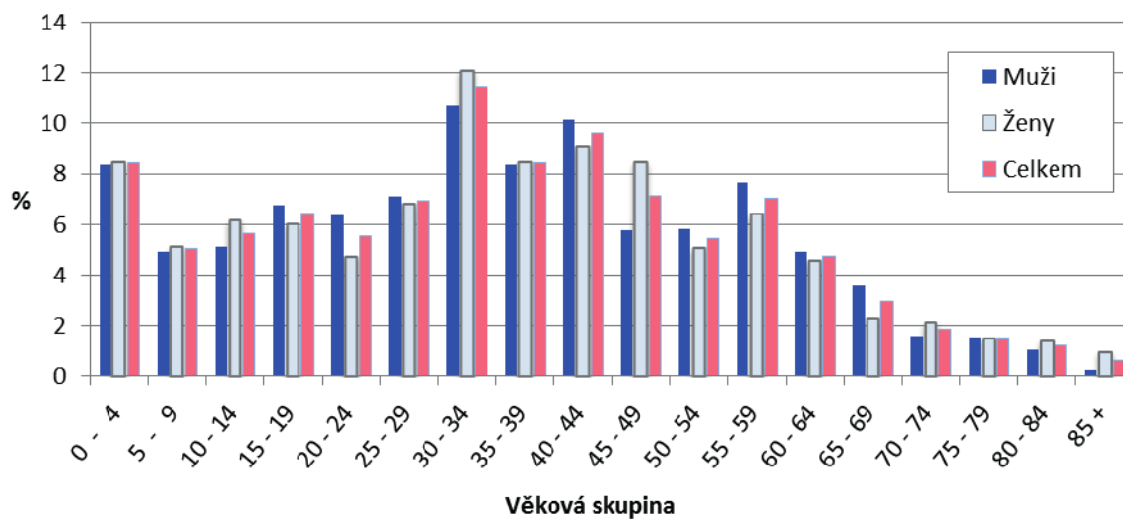
Úkol č. 3

Grafy zobrazují městskou část Praha 1, Jižní Město a Újezd, tedy části, které obývají velmi odlišné populace. Vyhledejte všechny městské části na mapě a pokuste se odhadnout potenciál budoucího vývoje

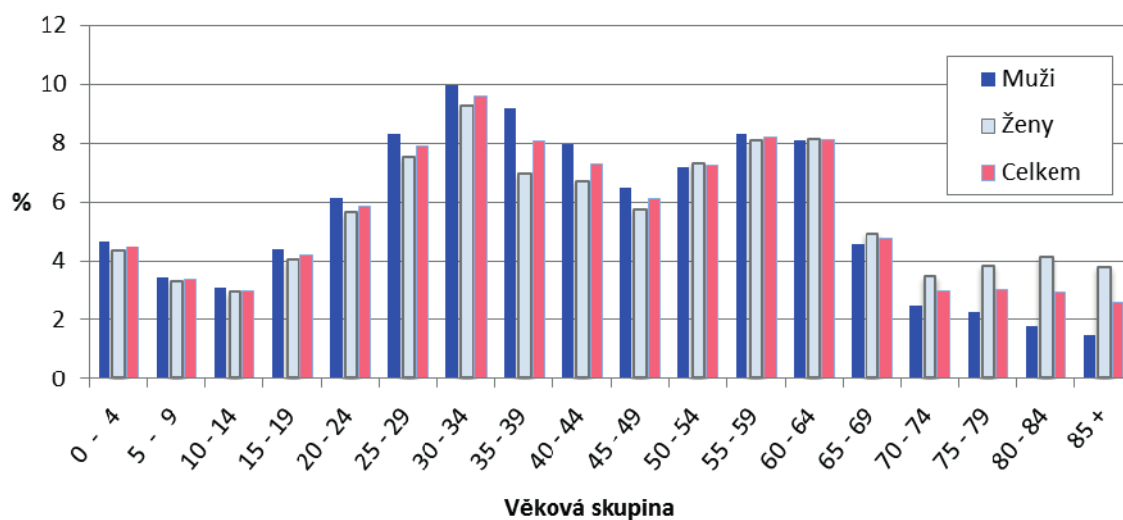
- (I) ekonomické situace území;
- (II) bytové výstavby;
- (III) migračního a přirozeného přírůstku;
- (IV) demografického stárnutí;
- (V) poptávky po službách a infrastruktuře.

Dokážete vysvětlit, jak se jednotlivé funkce a jejich vývoj vzájemně ovlivňují?

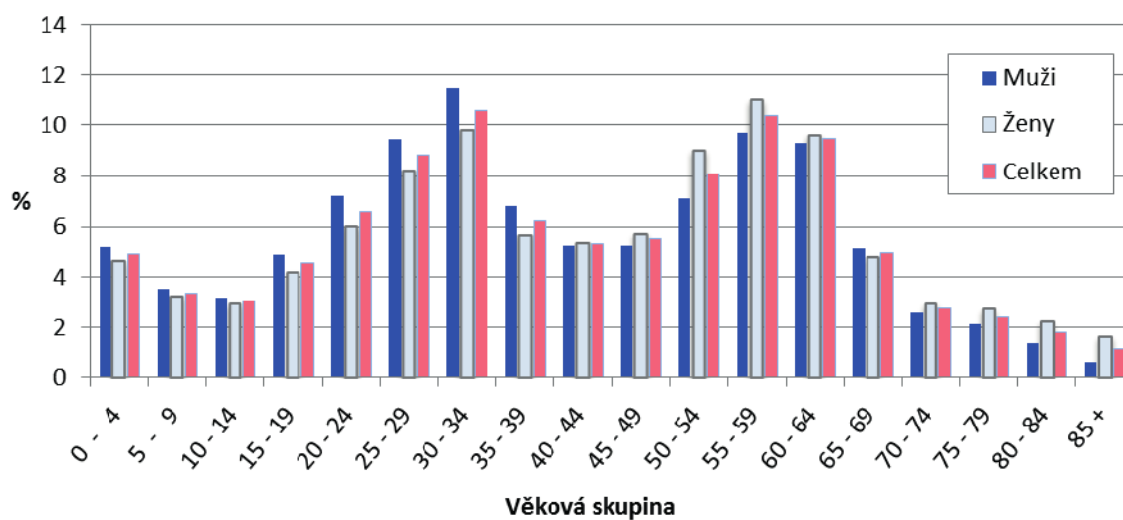
A)

B)

C)

Obr. 16 – Věkové struktury vybraných městských částí Prahy v roce 2008

Zdroj: ČSU, 2009

7.5 Budoucí vývoj věkové struktury Prahy a demografické stárnutí

Pracovní list je koncipován se záměrem ukázat žákům, že studium věkové struktury obyvatelstva může mít v řadě případů nejen poznávací, ale také aplikační význam. Z poznání minulých trendů lze vycházet například při předpovědi budoucího vývoje. Prognostický potenciál je dokumentován na příkladu demografické populační prognózy. Porovnáváme reálnou věkovou strukturu Prahy v roce 2007 a předpokládanou strukturu pro rok 2030.

Poznámky k otázkám a úkolům

Úkol č. 1: Zdůrazněte studentům význam regresivní a progresivní populace. Dejte příklady ze světa. Praha spěje postupně k výrazně regresivnímu typu populace s malou populační základnou dětí a stárnoucí strukturou s převahou osob v produktivním věku a vysokými podíly seniorů. Diskutujte například rozdílné šance generace dnešních studentů a generací žijících v roce 2030 dostat se na střední nebo vysokou školu v závislosti na celkovém počtu osob v dané kohortě. Pozornost věnujte například nutným změnám v důchodovém systému, věku odchodu do důchodu. V Tab. 18 si mohou žáci sami vyhledat, v kolika letech půjdou do důchodu. Můžete také diskutovat, kolik let jednotlivé generace v průměru stráví v důchodovém věku (rozdíl věku odchodu do důchodu a střední délky života ve věku odchodu do důchodu).

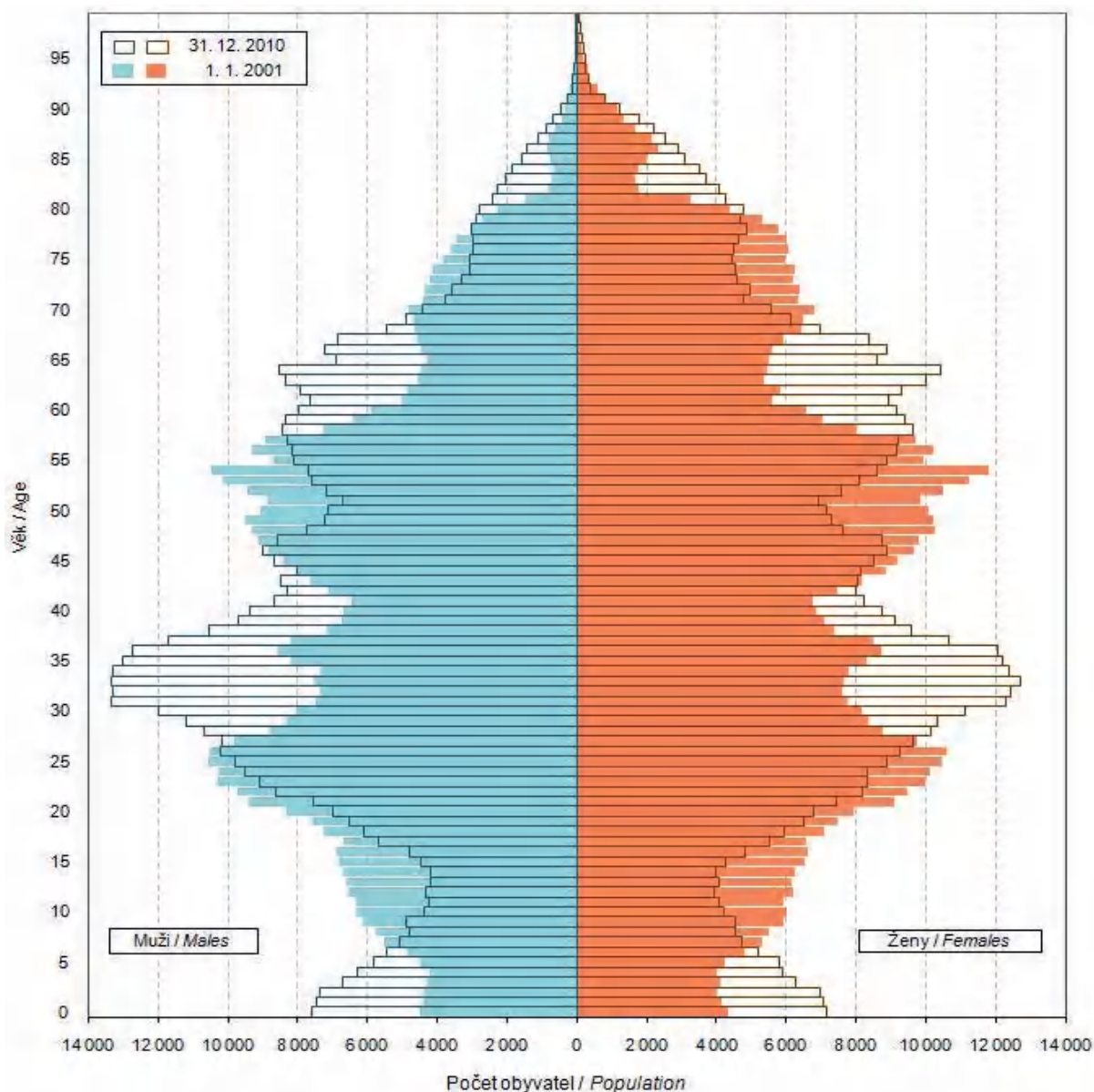
Tab. 18 – Věk odchodu do důchodu pro vybrané generace

Rok narození	Věk odchodu do důchodu
1959	64
1965	65
1971	66
1977	67
1983	68
1989	69
1995	70
2001	71
2007	72
2012	73

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

Úkol č. 2: Vnitřní migrace je stěhování v rámci České republiky a představuje v současnosti pro hlavní město mnohem menší zdroj populace než migrace zahraniční, která v poslední době dodává kolem 3/4 migračního přírůstku. Graf na Obr. 17 ukazuje trendy posouvání věkových skupin obyvatelstva. Pokud se zaměříme na skupinu tzv. Husákových dětí narozených kolem roku 1975, je zřejmé, že kromě pětadvacátníků v roce 2001 přibyla k této kohortě ještě nemalá skupina migrantů, kteří přispěli k mnohem většímu počtu příslušníků této skupiny o 9 let

později v roce 2010. Migrace největším způsobem ovlivňuje právě složení mladšího dospělého obyvatelstva. Praha je dokonce dlouhodobě migračně získává jen v této věkové skupině obyvatelstva. Ostatní věkové skupiny migrací spíše ztrácí. V grafu pro věkovou strukturu v roce 2030 je tak třeba počítat s relativně pravidelným navyšováním právě osob mezi 20 a 35 rokem věku, zatímco ostatní věkové kategorie budou mít v důsledku migrace o něco menší stavy obyvatel.

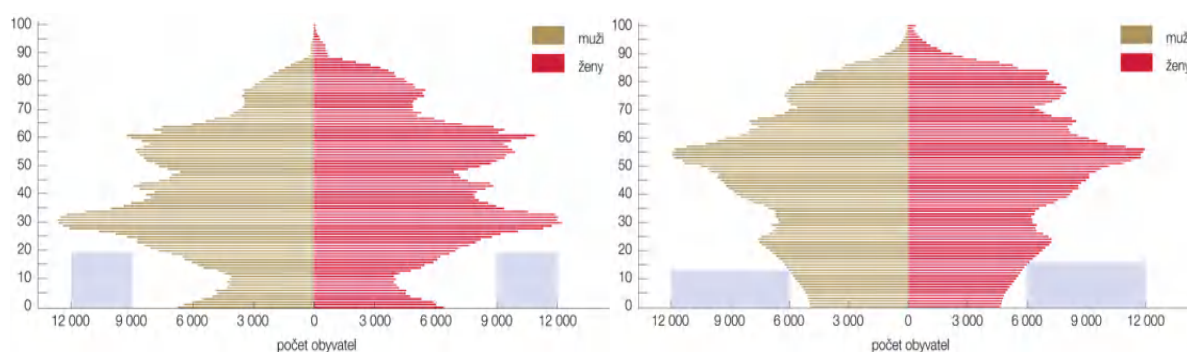

Obr. 17 – Věková struktura obyvatelstva Prahy v letech 2001 a 2010

Zdroj: ČSÚ, 2011

7.6 Pracovní list – Budoucí vývoj věkové struktury Prahy a demografické stárnutí

Studium struktury obyvatelstva může mít v řadě případů nejen poznávací, ale také praktický význam. Z poznání minulých trendů lze vycházet například při předpovědi budoucího vývoje. Nejlépe je možné tento prognostický potenciál ukázat na příkladu demografické populační prognózy, která dokáže relativně přesně určit strukturu obyvatelstva podle věku a pohlaví v budoucnosti. Obr. 18 zobrazuje reálnou věkovou strukturu Prahy (populační pyramidu, strom života) v roce 2007 a předpokládanou strukturu pro rok 2030. Obdobné prognózy jsou běžné pro další územní celky – kraje, země nebo skupiny států – a slouží zejména k účelům strategického plánování a sociální politiky.

Obr. 18 – Věková struktura obyvatelstva Prahy v roce 2007 a populační prognóza pro rok 2030

Zdroj: Strategický plán hl. m. Prahy, Prognóza PČF UK, Praha

Úkol č. 1

Prohlédněte si stromy života pražské populace na Obr. 18 a pokuste se popsat, kolik procent budou v roce 2030 tvořit různé věkové skupiny obyvatelstva, například děti chodící do školky, na základní školu, střední nebo vysokou. Dokážete určit, jaký bude poměr mezi produktivní a postproduktivní částí populace a vysvětlit, k čemu tento změněný poměr pravděpodobně povede? Jaké problémy a politická opatření se řeší již v současnosti v souvislosti s demografickým stárnutím obyvatelstva v České republice a v Evropě?

Úkol č. 2

Prognóza v tomto případě neuvažuje vliv vnitřní a zahraniční migrace. Vysvětlete rozdíl mezi těmito dvěma typy migrace. Vyhledejte v demografické ročence nebo na internetu data, která dokládají, zda má větší vliv pro celkový přírůstek Prahy vnitřní nebo zahraniční migrace. Pokuste se odhadnout, které věkové skupiny budou pravděpodobně v populační pyramidě pro rok 2030 silnějším vlivem migračního přírůstku ve specifických věkových kategoriích.

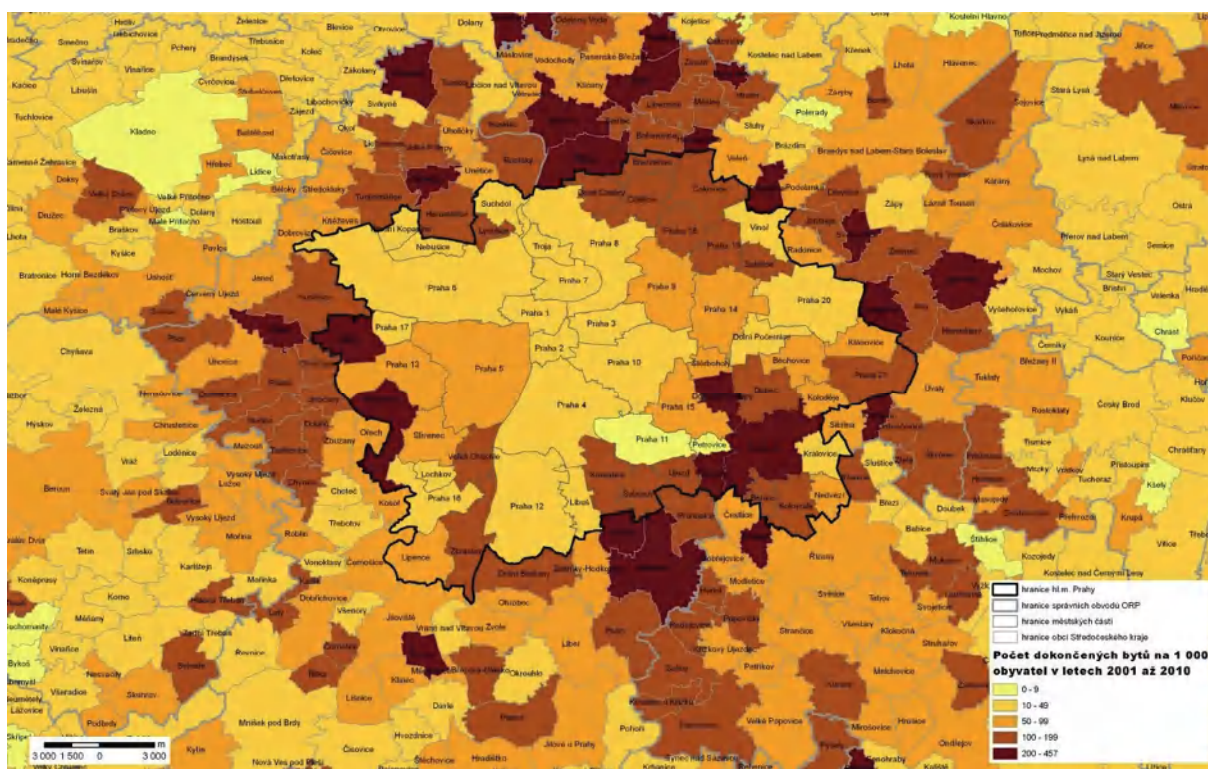
7.7 Územní jednotky a vývoj vzdělanostní struktury obyvatelstva v metropolitním regionu

Geografie může hodnotit města jako body na mapě, jako městské regiony nebo jako vnitřně diferencované organismy tvořené mozaikou čtvrtí se specifickou sociální skladbou i stylem a rytmem života. Sociálně prostorová diferenciací představuje způsob hodnocení bohatých a chudých, mladých a starých nebo rostoucích a upadajících oblastí ve městě. Jednou z vhodných charakteristik pro pochopení sociální rozmanitosti čtvrtí ve městě je například vzdělanostní úroveň obyvatelstva.

Poznámky k otázkám a úkolům

Úkol č. 1: Urbanizované makrostruktrury jsou tvořeny jádrem (jedním nebo několika) a zázemím města, které jsou vzájemně propojeny prostorovými vztahy a toky. Pojmy aglomerace a konurbace se ve světě používají jako synonyma, zatímco v české geografii se někdy za aglomerace považují sídelní útvary s jedním dominantním jádrem (městem) a jako konurbace mohou být označovány polycentrické struktury s několika rovnocennými jádry. Metropolitní region je spojen zejména se statistickým zjišťováním například v USA a funkční regiony jsou vymezovány hlavně na základě dojížděky do práce. Kromě statistického sledování slouží městské areály hlavně k územnímu a strategickému plánování širšího území kolem jádrového města. S žáky můžete prozkoumat i vymezení amerických Standardized Metropolitan Areas nebo Zásady územního rozvoje Prahy.

Úkol č. 2: Pozorní žáci rozeznají hranice Středočeského kraje, tzv. rozvojové oblasti Prahy, funkčního městského regionu vymezeného na základě dojížděky a dále hranice obcí a v Praze také městských částí. Učitel může studenty upozornit na samosprávnou úlohu krajů, obcí a městských částí a vysvětlit rozdíl mezi státní správou a samosprávou. Upoutá například zmínka o zařazení pražského volebního lístku v Guinnessově knize rekordů. Zajímavá je pozice Prahy jako obce i kraje. Pro interpretaci vývoje vzdělanostní struktury bychom měli zdůraznit vliv suburbanizačního procesu a migrace obecně. Rozhodující vliv na migrační proudy má realizace nové bytové výstavby v jednotlivých částech města (vhodné je například promítnout nebo doložit mapu bytové výstavby na Obr. 19).

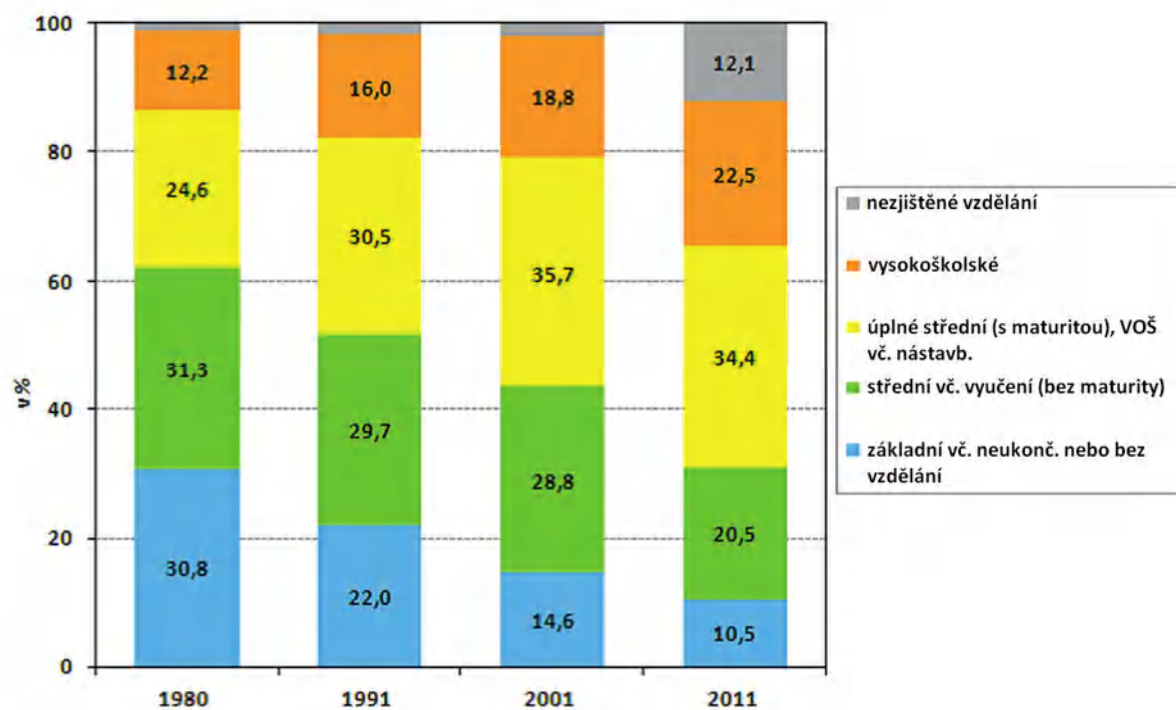

Obr. 19 – Vývoj bytové výstavby v Praze a jejím zázemí v letech 2001–2010. V mapě jsou vyjádřeny relativní počty dokončených bytů na 1 000 obyvatel obcí a městských částí Prahy

Zdroj: Útvar rozvoje města hl. města Prahy, 2011

Úkol č. 3: Mapa používá relativního vyjádření podílu vysokoškoláků na populaci starší 15 let pro obce ve formě kartogramu. Nejužívanější kombinací ke kartogramu pro takové statistické mapy představují kartodiagramy ve formě kruhů, čtverců nebo výsečových diagramů zaznamenávající velikost a někdy také strukturu nebo další kvality zobrazovaného jevu. Počet vysokoškoláků může být tedy zanesen například kruhem nebo kružnicí, aby značka nezakrývala větší plochy mapy. Běžně lze data o vzdělání obyvatelstva získat pouze z populačního sčítání. Ten se opakuje jednou za 10 let vždy v letech končících 1 nebo 0. Využití dat Sčítání lidu, domů a bytů z 26. 3. 2011 by znamenalo výrazné "ztmavnutí" celé mapy a zvýraznění především některých suburbánních obcí s přílivem mladších a také vzdělanějších lidí (můžete ukázat na Obr. 19 s bytovou výstavbou). Obecné trendy ve vývoji vzdělanostní struktury lze studentům předvést na příkladu Obr. 20 založeném na výsledcích posledních čtyř populačních sčítání.

Úkol č. 4: V úvodu lze použít graf na Obr. 20 znázorňující změnu zastoupení osob s různými druhy nejvyššího dokončeného vzdělání v Praze v letech sčítání lidu. Graf rovněž ukazuje všeobecný nárůst podílu osob s vyšším dokončeným vzděláním. V souvislosti s mapou v pracovním listu můžeme například hodnotit, že nárůst podílu vysokoškoláků v Praze mezi lety 1991 a 2001 je zhruba 4 p. b. Nejen záporné hodnoty, ale také další kategorie v legendě kartogramu tedy obsahuje hodnoty obcí, které nedosáhly ani průměrného nárůstu vysokoškolsky vzdělaných osob. Naopak počet obcí s vysokými nárůsty podílů je relativně málo, což svědčí o selektivní migraci například do nového suburbánního bydlení.

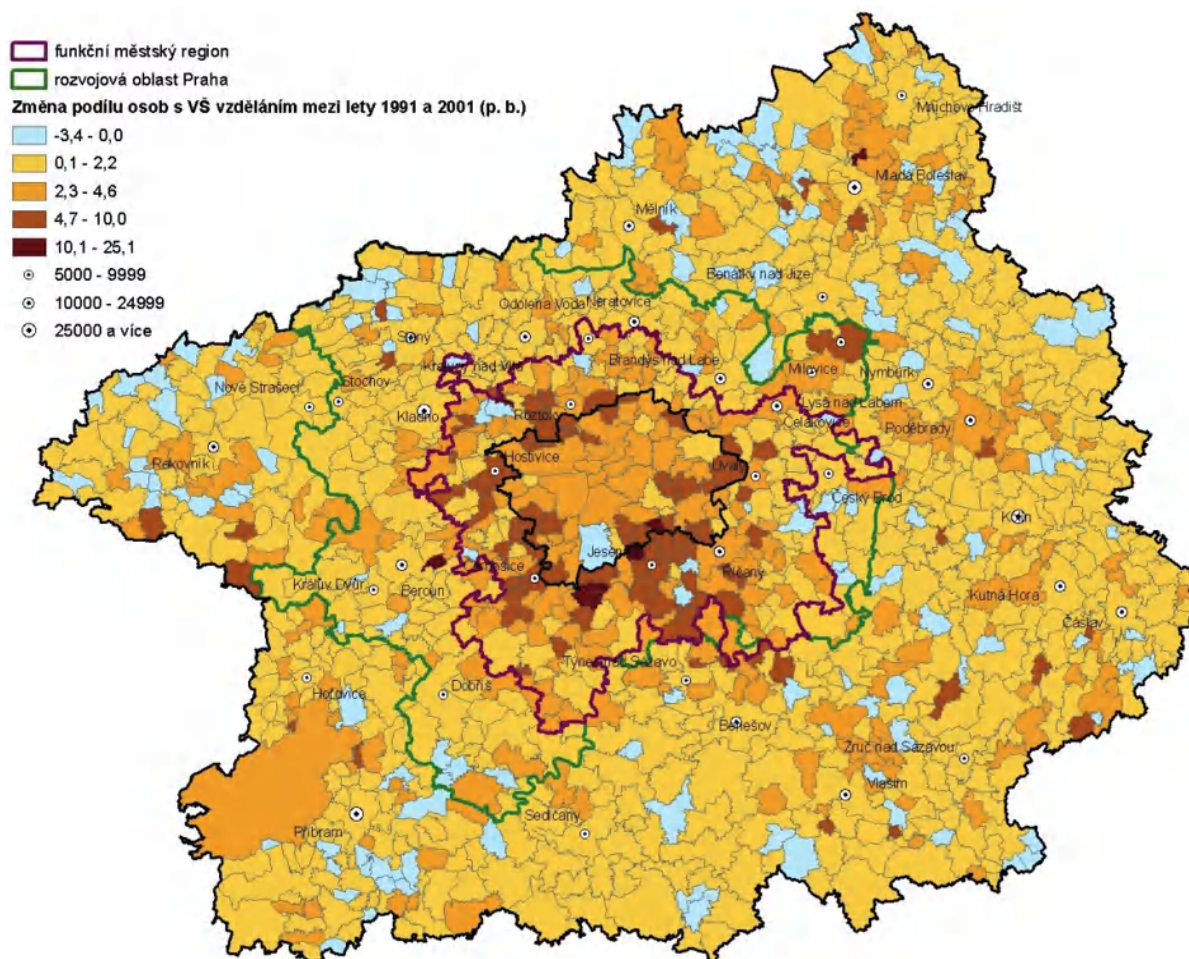

Obr. 20 – Struktura obyvatelstva Prahy podle nejvyššího stupně dosaženého vzdělání v letech 1980, 1991, 2001 a 2011

Zdroj: ČSÚ Praha, 2012, Předběžné výsledky SLDB 2011

7.8 Pracovní list – Územní jednotky a vývoj vzdělanostní struktury obyvatelstva v metropolitním regionu

Jednou z vhodných charakteristik pro pochopení sociální rozmanitosti čtvrtí ve městě je vzdělanostní úroveň obyvatelstva. Na mapě na Obr. 21 můžeme výborně pochopit některé změny sociální struktury obyvatelstva v Praze a v širší oblasti Středočeského kraje v prvním deceniu po roce 1990.

Obr. 21 – Vývoj podílu osob s vysokoškolským vzděláním v populaci nad 15 let v letech 1991–2001

Zdroj: ČSÚ Praha, 2005

Úkol č. 1

Pokuste se vymezit svými slovy pojmy aglomerace, konurbace, metropolitní region, funkční městský region. Jak můžeme tyto urbanizované makrostruktury vymezit a k čemu v praxi slouží? Na mapě na Obr. 21 popište a vysvětlete, k jakým jednotkám patří všechny druhy použitých hranic.

Úkol č. 2

Na mapě na Obr. 21 prozkoumejte nejmenší statistické jednotky a zjistěte, o jaké jednotky se jedná. S využitím legendy mapy interpretnete rozmístění znázorněného jevu. Všimněte si, že se jedná o znázornění vývoje. K interpretaci využívejte poznatky z minulých listů této publikace a snažte se k vývoji v jednotlivých částech metropolitního regionu přiřadit procesy ovlivňující proměnu sociální struktury obyvatelstva.

Úkol č. 3

Proč byly použity ke kartografickému vyjádření plochy a nikoliv body s absolutními počty? Jak se tento druh kartografické vyjadřovací metody jmenuje? Jak byste do mapy zanesli údaj o počtu vysokoškoláků pro jednotky s jejich nejvyšším počtem? Z jakého zdroje lze získat údaje o vzdělání obyvatelstva a jak často se toto šetření opakuje? Jak se promění mapa po využití dat z roku 2011?

Úkol č. 4

S pomocí atlasu se pokuste vyhledat některé obce a městské části Prahy s vysokým nárůstem počtu vysokoškoláků nebo naopak s úbytkem vysokoškoláků v populaci obcí. Jaký význam pro tuto změnu má stěhování a jaký obecný nárůst podílu vzdělanějších lidí ve společnosti?

7.9 Historie pražské suburbanizace: práce s leteckými snímky

Pracovní list je zaměřen na procvičování čtení historických map a ortofotomap, které nabízí server pražského magistrátu (www.praha.eu).

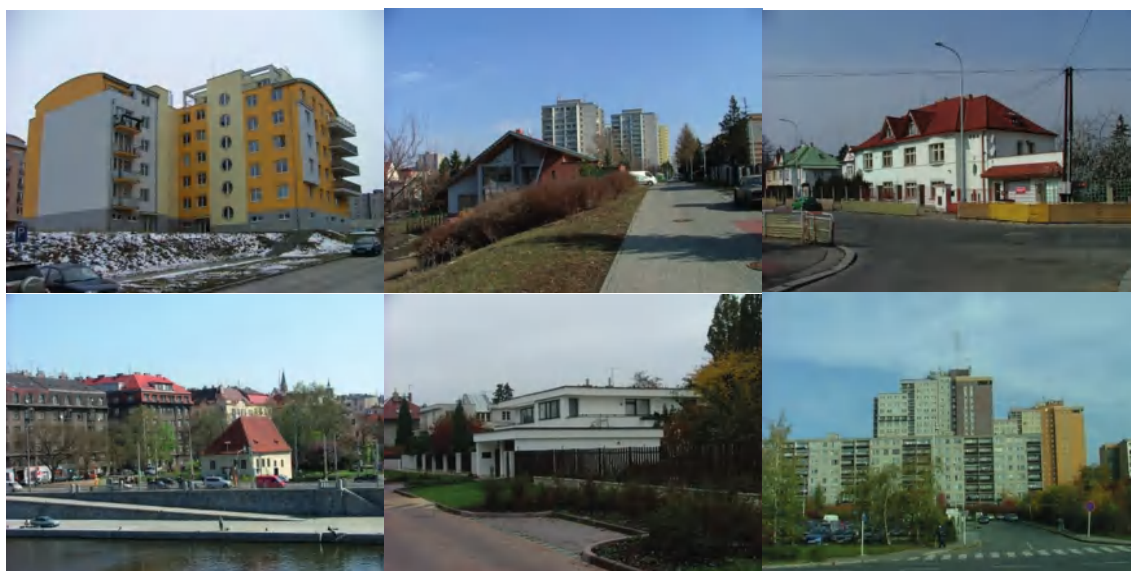
Poznámky k otázkám a úkolům

Úkol č. 1: Na snímku je čtvrť Spořilov nacházející se v katastrálním území Záběhlce v Praze 4. S žáky můžete diskutovat podobnost tohoto sídliště postaveného na zelené louce s dnešní suburbánní výstavbou. Připomeňte, jaký význam měly ve 30. letech 20. století tramvajové trati pro rozvoj suburbánní výstavby. S plánem pražských ulic si všimněte pojmenování jednotlivých ulic Spořilova a diskutujte o snadné nebo naopak obtížné orientaci v takovém sídle.

Úkol č. 2: Na snímku je největší české panelové sídliště Jižní Město nacházející se v katastrálních územích Chodov a Háje. Tato území byla k Praze připojena v roce 1968 právě za účelem výstavby nových panelových sídlišť. Zkuste si s žáky představit všední den člověka nebo rodiny, která se nastěhovala do takového sídliště. Jaké problémy musely domácnosti řešit? Spojení metrem bylo umožněno až koncem roku 1980, věková struktura byla tvořena prakticky pouze mladými rodinami a jejich dětmi. S žáky lze rozvinout také diskusi nad formami bytové výstavby v jednotlivých etapách vývoje Prahy v průběhu 20. století až do současnosti.

Úkol č. 3: Žákům je vhodné zdůraznit, že město roste dvěma vzájemně propojenými procesy – urbanizací, tj. koncentrací obyvatelstva do měst, zejména do jeho vnitřních částí a suburbanizací, tj. dekoncentrací a prostorovým rozpínáním do zázemí. Tyto procesy jsou do značné míry univerzální v jakékoliv době rozvoje měst v různých částech světa. Rozvoj v tržní ekonomice byl mnohem diverzifikovanější než v období socialismu, kdy prakticky jedinou formou bytové výstavby představovala panelová sídliště.

Úkol č. 4: Diskutujte s žáky ideální bydlení pro různé skupiny obyvatelstva. K diskusi můžete využít fotografie různých typů bydlení v Praze na Obr. 22.

Obr. 22 – Různé typy bydlení v Praze

Foto: Martin Ouředníček

7.10 Pracovní list – Historie pražské suburbanizace: práce s leteckými snímky

Server pražského magistrátu (www.praha.eu) nabízí sadu historických leteckých map a ortofotomap, na kterých lze pozorovat například prostorový růst jednotlivých částí města v průběhu 20. století. Současníka do značné míry překvapí velmi podobné procesy růstu města na jeho okraji v různých etapách vývoje Prahy. Morfologie (prostorová forma) nové výstavby leccos vypovídá i o legislativě a bytové politice města i státu ve sledovaných letech. Zcela rozdílná forma i rozsah staveb z meziválečného období a z období poloviny 70. let na snímcích to jasně dokazují.

Úkol č. 1

S využitím mapy Prahy se pokuste poznat a na Obr. 23 ohraničit suburbium vystavěné na zelené louce blízko konečné tramvajové linky podle vzoru anglických předměstí s pojmenováním ulic podle světových stran. Jako orientační prvky vyhledejte nejprve konečnou smyčku tramvajové trasy a tok Botiče.

Úkol č. 2

Podobně odhalte název v roce 1975 budovaného sídliště lokalizovaného těsně u dálnice směrem na Brno mezi Hostivařskou nádrží a Milíčovským lesem na území připojeném k Praze před sedmi lety. Porovnejte následně se současnou mapou.

Úkol č. 3

Diskutujte podobnosti rozvoje na periférii Prahy v období mezi válkami, v období socialismu a v současnosti. Jaké procesy byly podobné ve všech třech historických etapách vývoje města a které znaky rozvoje se odlišovaly.

Úkol č. 4

S využitím statistických dat, dokumentů nebo vlastní úvahou porovnejte kvalitu bydlení v obytných okrscích na snímcích s centrem města a s novými rodinnými domy stavěnými v současnosti v zázemí města. Ve kterém typu bydlení byste chtěli žít? Uvažujte, jak se mění preference pro různé typy bydlení v závislosti na velikosti a struktuře rodiny.

Obr. 23 – Růst města v období první republiky v jižní části Velké Prahy

Zdroj: IMIP, Útvar rozvoje města hl. města Prahy, foto z roku 1938

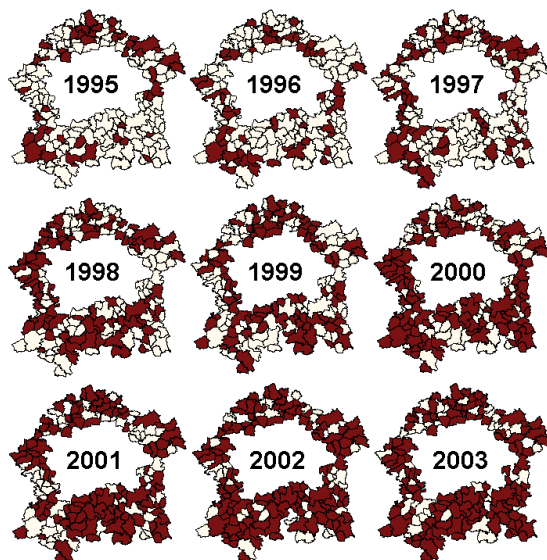
Obr. 24 – Růst města v období socialistické výstavby v jižní části Prahy

Zdroj: IMIP, Útvar rozvoje města hl. města Prahy, foto z roku 1975

7.11 Suburbanizace v zázemí Prahy

Poznámky k otázkám a úkolům

Úkol č. 1: Se studenty diskutujte podmínky pro bytovou výstavbu a migraci v období socialismu a v současnosti. Diskutujte termíny komplexní bytová výstavba, středisková soustava osídlení, restituce, realitní trh, regulace nájemného, hypoteční půjčky. Všimněte si opožděné difúze suburbanizačního procesu do ostatních částí středočeského regionu. Představte studentům územní diferenciaci migračních přírůstků s pomocí mapek na Obr. 25.

Obr. 25 – Obce s migračním ziskem (převahou přistěhovalých nad vystěhovalými) v obcích okresů Praha-východ a Praha-západ v letech 1995–2003

Zdroj: Statistika migrace, ČSÚ, 2004

Úkol č. 2: Na fotografii na Obr. 27 je křížení nového pražského okruhu R1 s dálnicí D1 na Brno a katastry obcí Nupaky, Dobřejovice a logistické areály Modletic a Říčany. Snímek je v jižní orientaci. K hodnocení dopadů se pokuste využít analytické nástroje, například tabulky dopadů viděných z různých pohledů, geografických měřítek nebo na různé složky prostředí. Do tabulek můžete vyplňovat pozitivní či negativní dopady nebo zapisovat konkrétní problémy vyvolané rezidenční i komerční suburbanizací.

Tab. 19 – Tabulka hodnocení

	Pozitivní dopady	Negativní dopady
Celá společnost		
Lidé bydlící při výpadovkách z Prahy		
Lidé bydlící v nových suburbíích		

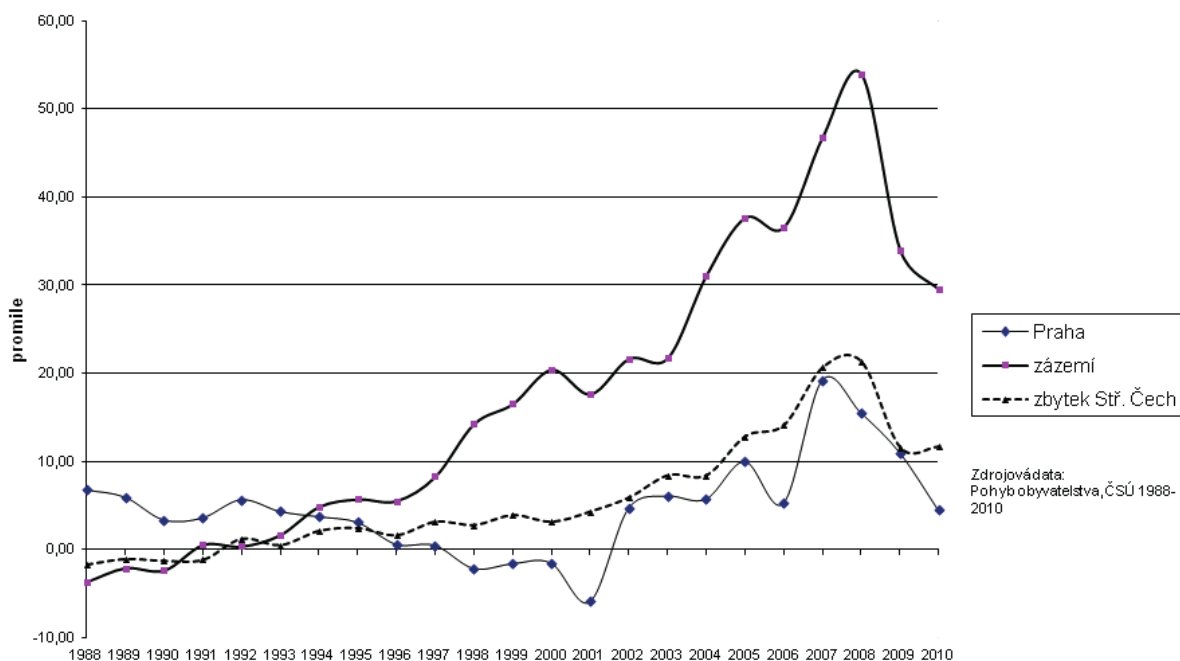
Řešte například dojížděku do zaměstnání. V suburbíích jsou umisťovány jak nové pracovní příležitosti, tak nová rezidenční zástavba. Kde pracují noví suburbanité? Kdo pracuje u pokladen hypermarketů a v logistických halách? Nabízí se vysvětlit pojem prostorových neshod (*spatial mismatch*).

7.12 Pracovní list – Suburbanizace v zázemí Prahy

Zhruba od poloviny 90. let 20. století dochází v zázemí Prahy a postupně i v dalších okrajových zónách českých metropolitních regionů k nástupu procesu suburbanizace. Tento proces probíhal v Praze již dříve, ale v období socialismu byl nahrazen tzv. komplexní bytovou výstavbou panelových sídlišť. V současnosti můžeme zjednodušeně rozvoj v předměstském prostoru rozdělit na výstavbu nových rodinných domů s přílivem obyvatel původem z města – rezidenční suburbanizaci a výstavbu logistických, obchodních a zábavních komplexů především v oblastech s dobrou dopravní dostupností – komerční suburbanizaci.

Úkol č. 1

Graf na Obr. 26 ukazuje tzv. migrační saldo obyvatelstva v Praze, okresech Praha-východ a Praha-západ a ostatních okresech Středočeského kraje. Zamyslete se nad číselnými hodnotami grafu, původem zobrazených dat a vývojem všech tří křivek. Jak byste na základě těchto vývojových tendencí popsali situaci na konci 80. let, v průběhu 90. let a v současnosti? Jaké důležité legislativní změny umožnily rozvoj suburbanizace a jak se odrážejí v grafu?

Obr. 26 – Hrubá míra migračního salda (rozdíl mezi vystěhovalými a přistěhovalými na 1000 obyvatel středního stavu v Praze a zázemí v letech 1988–2010)

Zdroj: Databáze migrace za obce okresů Praha-východ a Praha-západ, ČSÚ, 2004

Úkol č. 2

Zřejmě nejviditelnějším projevem komerční suburbanizace je budování logistických areálů, obchodních komplexů a dalších komerčních aktivit kolem dálnic. Pokuste se lokalizovat nově vzniklou křižovatku v roce 2011 a dopravní stavby zobrazené na fotografii na Obr. 27. Určete je z mapy obce, jejichž území je na obrázku vidět. Jaké dopady mají takové výstavby na různé skupiny obyvatel, na různé složky prostředí a na různá území (lokálního a regionálního významu)?

Obr. 27 – Extenzivní rozvoj komerční suburbanizace v jižním zázemí Prahy

Autor fotografie: Martin Holík, www.ceskedalnice.cz